

Gårdsnytt 1/2015

Enebybergs Gårds Förening

Innehåll

Ordförandens ord.....	2
Kallelse till årsmöte med Enebybergs Gårds Förening.....	3
Året som gått.....	3
Är julgransplundring en kulturgärning?.....	4
Engagera dig i Enebybergs Gårds Förening!.....	5
Böldpesten i Stockholm och Enebyberg år 1710.....	5
Från bergsmanshytta och kronobruk till världsledande elektroteknisk industri - föredragsafton på föreningen.....	7
Renovering av Enebybergs gård planeras.....	8
Påminnelse av medlemsavgift för 2015.....	8

Kalendarium

Tisdagen den 10 mars

Föreningens årsmöte kl. 19.00–19.30

Kaffeservering 19.30

20.00 Aktuella och planerade projekt i Enebyberg

Kommunstyrelsens ordförande Olle Reichenberg och Artimis Ala Naziri ledamot av styrelsen för
Enebyberg Gårds Förening och Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Danderyd.

Tillfälle att ställa frågor.

Söndagen den 19 april kl. 15.00

Broderi aktuellt på nytt

Monica Zetterström, Brodera mera, visar bilder
och berättar om broderier förr och nu.

Torsdagen den 21 maj

Funktionärskväll

För föreningens tidningsutdelare och andra
som på olika sätt medverkar och hjälper till i
föreningens verksamhet.

Söndagen den 31 maj

Mors dag med brunch kl. 12-15 och öppet hus på Enebybergs gård.

Boka brunch hos Paul Degen 0703 27 67 37

Guidade vandringar kl. 11 och 14 i omgivningen med historik kring livet på gården och dess olika
ekonomi- och andra kringbyggnader.

Ordförandens ord

Kära Enebybergsbor, alla medlemmar i vår förening och ni som ännu inte hunnit bli det!

Verksamhetsåret 2014 är nu avslutat för föreningen. Vår förening genomförde under 2014 17 olika arrangemang med olika inriktning, det största som vanligt midsommarfirandet på Enebybergs gård.

2015 års verksamhet har redan inletts med julgransplundring på gården. Fullsatt och mycket uppskattat av såväl barn som föräldrar. Därefter kommer närmast ett söndagsprogram den 1 februari om villastaden Enebybergs bakgrund och tillkomst i början av 1900-talet. Det hoppas vi skall bli intressant inte minst för de nyinflyttade i vår villastad.

Föreningens årsmöte äger rum tisdagen den 10 mars. Kan och vill *du* medverka i föreningens verksamhet på något sätt? Eller vet du någon som skulle kunna göra nytta i föreningen? Se valberedningens notis längre fram i tidningen!

Mors Dag och midsommar firas som vanligt och traditionellt på Enebybergs gård. Under hösten genomförs ännu en Kulturbiennial i Danderyd. Vår förening kommer liksom under den senaste biennalen att medverka med flera program under den utvidgade biennialveckan den 2 till och med den 11 oktober.

Jag vill gärna upprepa att vår förening är helt beroende av medlemmarnas och andra enebybergares medverkan och stöd i verksamheten. Det framgår med särskild tydlighet vid föreningens uppskattade midsommarfirande på Enebybergs gård. Det välbesökta firandet står och faller med dem som ställer upp och hjälper till med allt det som behövs, från tidiga morgonen då midsommarstången kläds och reses och under hela dagen.

Vår medlemstidning Gårdsnytt - som genom sin existens är unik bland hembygdsföreningarna i Danderyd - fyller flera mycket viktiga uppgifter för vår förening. Den bidrar till att vi har jämförelsevis många medlemmar. Men vi vill gärna bli fler. Stöt på dina grannar och vänner om att bli medlemmar!

En viktig uppgift för föreningen är att värna om Enebybergs gård och dess skick. Många, både medlemmar och andra enebybergsbor, har stött på om brister i underhållet och skötseln av gården. Enebybergs gård har ägts och förvaltats av Danderyds kommun genom dess tekniska kontor. Kommunens företag Djursholms AB har nu köpt gården och därmed övertagit förvaltningen. Bolaget avser att renovera gården och planeringen har påbörjats.

Välkomna till Enebybergs Gårds Förening och till Enebybergs gård under 2015!

Jan Olof Carlsson

För att underlätta kontakten med våra medlemmar har vi skaffat en e-postadress: info@enebyberg.com.

Kallelse till årsmöte med Enebybergs Gårds Förening

Styrelsen för Enebybergs Gårds Förening kallar härmed medlemmarna till stadgeenligt årsmöte (föreningsmöte)

Tisdagen den 10 mars 2015 klockan 19:00-19:30 på Enebybergs gård

Efter årsmötet serveras kaffe m.m.

Omkring klockan 20 börjar kvällens *öppna program* varvid **Olle Reichenberg**, ordförande kommunstyrelsen och **Artimis Ala Naziri**, ledamot styrelsen Enebybergs Gårds Förening och ledamot Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Danderyd berättar om **Aktuella och planerade projekt i Enebyberg**. Tillfälle att ställa frågor.

Årsmöteshandlingarna kommer att finnas tillgängliga för föreningens medlemmar dels vid årsmötet, dels från och med den 24 februari 2015 hos följande ledamöter av styrelsen:

Jan Olof Carlsson
Fenixvägen 5
Tel. 758 50 07

Jan Löfgren
Slångränd 13
Tel. 758 77 84

Året som gått

Styrelsen har just sammanställt verksamhetsberättelsen för 2014 att förelägga årsmötet den 10 mars. Föreningen har mycket att glädjas åt, men också områden som vi vill utveckla. Att glädjas åt är det ideella engagemanget från funktionärer och medlemmar. Det gäller inte bara styrelseuppdrag utan också tidningsutdelning, kaffekokning, att öppna sin trädgård för besök, flytta stolar och inte minst det stöd och intresse som medlemmar och allmänhet visar när man betalar sin medlemsavgift och kommer på våra program. Ett exempel på insats är den familj som hade fina prästkragar i gräsmattan och sparade dem när man klippte tills det var dags för midsommar på gården och man kunde bidra med två skottkärror prästkragar.

Föreningen har under året genomfört eller varit engagerad i 17 olika arrangemang. Midsommarfesten är det största både vad gäller deltagare och behov av insatser. Ett trivsamt firande och tradition som uppskattats av enebybergare, skarpängsbor och andra.

Vi definierar oss som hembygdsförening. Centrum för Enebybergs historia och hembygd och navet i vår verksamhet är Enebybergs gård. Viktig i samhällets utveckling är också idrottsföreningen, EIF, som 2014 kunde fira hundraårsjubileum. Det uppmärksammade vi genom att dess då nyligen avgående ordförande Bengt Sylvan hade föredrag i samband med vårt årsmöte samt genom artiklar i Gårdsnytt.

Kulturarvsdagen 2014 hade temat "I krigens spår". Det uppmärksammades med en kväll på gården då Gunilla Peterson talade om det militära indelningsverket kompletterad med kommentarer från Nils Sporrang om militära minnen i Rösjöskogen. Ärtsoppa serverades.

Vi gick utanför Enebyberg när Anita Andersson tog oss med i ett föredrag på tre resor längs gamla Sidenvägen i Centralasien och när Jan Olof Carlsson berättade från Bergslagen om ett

brukssamhälles historia från bergsmanshytta och kronobruk till världsledande elektroteknisk industri.

Tillsammans med Enebybergsbibliotekets vänner deltog föreningen i program kring invigning av skulpturen till Stig Dagermans minne i maj och i oktober ännu ett program kring Stig Dagerman. Tillsammans med Svenska Turistföreningens lokalavdelning hade vi ett program på gården då Jan Lundgren från Vallentuna visade fina naturbilder och berättade om "småkrypens familjeliv". Martin Voss Schröder från Danderyds filmstudio besökte gården, berättade om och visade klipp från ett tjugotal klassiska storfiler. Mycket uppskattat.

Det vi vill fortsätta att utveckla är husdokumentationen där det nu finns 10 pärmar med information om hus i Enebyberg, men en del hus finns det inga uppgifter om och en del spännande information behöver kompletteras. Ett antal historiska skyltar i samhället behöver restaureras och det finns anledning att sätta upp fler. Där behöver vi hitta kanaler för bra samverkan med kommunen och Roslagsbanan. Att mer än vart femte hushåll i Enebyberg är medlem i föreningen är bra men vi vill bli ännu bättre. Rekrytering finns på ärendelistan.

Föreningen har en solid ekonomi. Årets överskott är 22 062 kronor. Hela årsberättelsen finns med på årsmötet.

För styrelsen: *Anita Andersson*

Är julgransplundring en kulturgärning?

Söndagen närmast tjugondedag Knut arrangerade föreningen julgransplundring på Enebybergs gård. Första gången för oss som nu är i ledningen insåg vi att det måste vara föransmälan för att kunna göra en bra planering och också ett begränsat antal barn för att lekarna inte skulle bli kaos. Det visade sig vara ett klokt beslut och när dagen närmade sig blev det fulltecknat.

När de förhoppningsfulla barnen med föräldrar eller mor/farföräldrar öppnade dörren till gården möttes de av glada toner från festens dragspelare – Per-Eric Eriksson från Åkersberga.

På andra våningen fanns granen och snart satte lekarna igång. Vi var tre "lektanter" Margaretha Westerdahl som många kände igen från midsommarfirandet, Monica Zetterström och jag. För fiket hade Monika Wall ordnat hembakat och sedan var det dags för ringlekarna.

Per-Eric fick med både små och stora i de traditionella danserna med tre verser på Små grodorna – grodor, grisar och elefanter. Den dans som var ny för många var Nippertippan som vaknade, dansade,

tvättade sig och allt vad som hör till när man vaknar en morgon.

"Små(e)l(e)fanterna är lustiga att se, båd öron och snablar hava de" Foto Bengt Almgren

Med gemensamma krafter gick det fort att klä av granen och ut kom den genom fönstret – nu är glada julen slut, slut, slut, julegranen kastas ut, ut, ut sjöng vi förstås med dragspelsackompanjemang. Vid utgången fick barnen den obligatoriska godispåsen.

För flera barn och även någon vuxen var det deras första julgransplundring. Röster som hördes var ”fint att uppleva de gamla traditionerna”. ”En kulturgärning” sa någon och det var det nog. Alla var glada och nöjda.

Några av de äldre pojkarna med bus i ögonen försökte smita från dansen men återkallades med hot från mormor – ”den som inte dansar minst tre danser får ingen påse”. När de efter festens slut vandrade vägen hem sjöng de ”Vi äro musikanter” och andra glada visor.

Tack till Coop Extra Enebyängen för bidragen till godispåsarna och till

Mondelez Sverige för lotteriets choklad/godiskorg. Tack till vår dragospelare som önskas tillbaka nästa år.

Och sist men inte minst Tack till alla som kom och gjorde julgransplundringen till en glad fest!

Anita Andersson

*”Och alla verkade hitta sina skor...”
Foto Jan Löfgren*

Engagera dig i Enebybergs Gårds Förening!

Vi behöver dig som är intresserad av Enebybergs Gård! Du kan hjälpa oss i föreningen på många olika sätt, hjälpa till vid midsommarfirandet, visa din trädgård, hjälpa till vid våra arrangemang på Enebybergs gård eller kanske vara en del av föreningen på annat sätt. Ta kontakt med någon av oss i valberedningen, tala om vem du är och vad du vill/kan hjälpa till med.

Bengt Almgren, bengt.almgren@telia.com

Inger Strömbom, inger.strombom@kristdemokraterna.se

Peter Haas, haas.j.peter@gmail.com

Böldpesten i Stockholm och Enebyberg år 1710

Texten nedan baseras på boken Eneby by och Enebyberg 1498-1809 av Josef Edström. Nationalencyklopedin och folkhälsomyndighetens hemsida har bistått med kompletteringar.

Pesten har varit en av mänsklighetens mest fruktade gissel alltsedan antiken. Det är en extremt smittsam infektionssjukdom som uppträder i tre olika former – böldpest, lungpest och blodpest. Den orsakas av bakterien *Yersinia pestis*, isolerad av den fransk-schweiziska forskaren Alexandre J. E. Yersin år 1894. Bakterien finns hos gnagare och den överförs till

människan via människoloppan, som har råttan som värdjur. För böldpest varierar inkubationstiden mellan tre och fem dagar. Symtomen är hög feber, frossa, huvudvärk, smärtsamma och variga bölder. Utan behandling är dödligheten hög.

I Europa svepte digerdöden eller svarta döden fram över kontinenten mellan åren 1347-51 och är det mest kända och utforskade utbrottet av sjukdomen. Pesten kom tillbaka i flera omgångar och på sensommaren år 1710 nådde böldpesten sitt sista utbrott i Sverige. Sjukdomen är ingalunda utrotad utan förekommer sporadiskt i Asien, Afrika och Nordamerika.

Åren 1708 och 1709 var missväxterna ett faktum. Landshövdingen i Upplands län beskrev målande orsakerna bakom missväxten som en följd av riklig nederbörd inte minst på grund av ett tjockt snötäcke och sträng kyla. Till slut hade befolkningen ingen annan föda än agnar och bark. Bristen på utsäde gjorde inte utsikterna bättre för kommande års skördeutfall. En anhållan om lån av spannmål avslogs av det råd som vikarierade i kungens frånvaro. Danderyds dödböcker visar att missväxterna orsakade hungersnöd som ledde till ökad dödlighet i Danderyd under dessa år.

Hösten 1710 slog böldpesten till. Pestens smittspridning startade i Polen och fortsatte via de baltiska staterna till Sverige. Under sensommaren nådde pesten Stockholm och beräkningar visar att cirka 40 procent av befolkningen avled mellan augusti 1710 och februari 1711. Från Stockholm spreds smittan vidare till övriga Sverige. Inte sedan digerdöden på 1300-talet hade befolkningen drabbats så hårt.

Uppland drabbades hårt men det fanns byar som undkom. Dit hörde inte Eneby, som hade den högsta dödligheten i Danderyd. Näringsbristen var störst under våren och otvetydigt bar den skulden till den ökade dödligheten. Hos en försvagad befolkning sätts immunförsvaret ur spel, som blir mera utsatt för allehanda slag av sjukdomar och epidemier.

I Danderyd begravdes det första pestfallet den fjärde september 1710. Det var inte en danderydsbo som hade smittats utan en person som kom från Stockholm. Totalt begravdes 102 människor år 1710. Av dessa var 92 pestsmittade. Pesten drabbade inte med samma kraft över hela församlingen. Eneby och Enebytorp var värst utsatta i hela församlingen. Även Ekeby och Rinkeby drabbades hårt. Av någon anledning undgick invånarna i Nora och Mörby smittan.

Under hösten begravdes nio personer från Eneby. Det är inte osannolikt att gårdens funktion som gästgiveri bidrog till att så många personer smittades. Invånarna i Enebytorp drabbades ännu hårdare där en hel familj med tjänstefolk utplånades.

Pesten drabbade kvinnor och barn hårdare än män. Till detta finns ingen självklar förklaring. Kanske bidrog männens utomhusarbete verksamt till att männen inte utsattes för smitta i lika hög grad. Kvinnor och barn som vistades mer inomhus i trånga och ohygieniska utrymmen var mer utsatta för smitta. Totalt avled i Danderyd 13 män, 31 kvinnor och 41 barn. Sju personer noterades endast som lik i begravningsboken.

Orsaker till smittan och dess spridningsvägar har diskuterats ingående. Alltsedan 1300-talets mitt hade medeltemperaturen sjunkit i långsam takt och den nådde sin lägsta nivå under 1600-talet, som därför har fått epitetet "Lilla istiden". Det i särklass sämsta årtiondet blev 1690-talet som orsakade återkommande missväxter. Missväxter med undernäring och hungersnöd bidrog

till smittspridning, men kan inte förklara pestens uppkomst. Särskilt hårt drabbades Finland som förlorade en tredjedel av sin befolkning på grund av svält. I Frankrike hungrade två miljoner fransmän till döds. Danderyd fick också en högre dödlighet, men det var inte förrän år 1710 då pesten slog till som dödstalen blev extremt höga.

Sveriges krigföring i Ryssland bidrog också till smittspridningen. Med omfattande transporter av soldater och varor mellan Baltikum och Stockholm spreds smittan snabbt över Östersjön.

Gunilla Peterson

Från bergsmanshytta och kronobruk till världsledande elektroteknisk industri - föredragsafton på föreningen

En kväll i höstas fick vi lyssna på ett föredrag av vår ordförande Jan Olof Carlsson. Föredraget var illustrerat med många bilder och handlade om en bergslagsbruksorts historia och dess utveckling, från en del av Sveriges hytt-tätaste bergslag till Sveriges ingenjörstättaste stad.

Utveckling och entreprenörskap brukar vi ofta tala om i Enebybergs Gårds Förening men då med lokal anknytning. Nu var den geografiska anknytningen Ludvika-trakten, vilket gjorde att förutom medlemmar en del av åhörarna kom utifrån sitt intresse för industrihistoria eller med anknytning till Bergslagen.

Kanske ska vi oftare gå utanför våra gränser när någon av våra medlemmar har något intressant att berätta. Förutom att föredraget blev uppskattat av alla, tyckte de som var på gården för första gången att det i sig var en positiv upplevelse.

*Bruksfolket – däribland smederna med sina tänger.
Cirka 1900.*

Vi fick lära oss mycket om järnhantering och bergsbruk. En bergsman var förr i tiden en bonde som kombinerade sitt lantbruksarbete med bergshantering medan det i dag är en civilingenjör från bergslinjen som brukar kallas bergsman.

Järn började framställas i Sverige och Bergslagen omkring 500 f Kr genom satsvis reduktion av malm i enkla blästerugnar, en grop i marken, av sjö-, myr- eller jordmalm och senare bergmalm, till smidbart järn. Det vidareförädlades till verktyg, jordbruksredskap och vapen eller till osmundar, en äggformad klump järn på ung 300 g som blev både viktig exportvara och betalningsmedel från vikingatiden.

Jan Olof berättade om bönder och bergsmän, det medeltida bergsregalet, bergsmännens privilegier för bergsbruk under medeltiden, och om Gustav Vasas industri- och handelspolitik som bl a innebar beslutet att bygga en stångjärnsmedja vid strömmen mellan sjöarna Väsman och Gårlången i Västerbergslagen och där Ludvika kom att växa upp i mitten av 1500-talet.

Har du bytt adress? Meddela din nya adress till föreningens registeransvarige
Ove Israelsson
Cedervägen 33
182 48 ENEBYBERG
Ove_Israelsson@telia.com
08-758 87 53

Han beskrev vidare hur det som snart blev Ludvika Cronobruk ägdes och förvaltades eller arrenderades, om investeringar och underhåll, och om förfall och återuppbyggnad under 350 år. Under 1800-talet drabbade bruksöden Bergslagen. För Ludvika innebar det stora strukturella förändringar.

Den internationella utvecklingen och användningen av elektrisk kraft och växelström observerades av bruksägarna, som tog initiativ till den elektrotekniska

industrins intåg i brukssamhället Ludvika, samtidigt som produktionen vid Ludvika bruk lades ned. Elektriska AB Magnet bildades och blev ASEA och sedan ABB.

Genom namn som Uno Lamm utvecklades HVDC-tekniken (Heavy Voltage Direct Current) och därmed avslutades den resa Jan Olof tog oss med på från bergsmanshytta och Cronobruk till världsledande elektroteknisk industri.

Anita Andersson

Renovering av Enebybergs gård planeras

Djursholms AB som äger och förvaltar bl a kommunens kulturbyggnader har som planerat övertagit Enebybergs gård från kommunen. Förvaltningstjänster köps av kommunens Tekniska kontor. Enebybergs Gårds Förening har träffat både bolagets styrelse och företagsledningen. Bolaget har handlat upp en inventering av renoveringsbehovet, som efter mer än 35 år är omfattande. Den genomförs av ett konsultföretag inriktat på byggnad, underhåll och anläggning. Konsulten har haft inledande kontakt med vår förening. Föreningens medlemmar kommer att hållas fortsatt informerade genom Gårdsnytt.

Jan Olof Carlsson

Påminnelse av medlemsavgift för 2015

Vi påminner er som ännu inte betalat medlemsavgiften för 2015 att göra detta till vårt bankgiro 529-2792 eller använda bifogade inbetalningskort. Inbetalningskort bifogas till er där vi vid tidningens pressläggning inte noterat att medlemsavgiften för 2015 är betald. Avgiften är 100 kr för familj och 75 kr för enskild medlem.

Enebybergs Gårds Förening & Gårdsnytt

Enebybergs Gårds Förening
www.enebyberg.com info@enebyberg.com
Bankgiro 529-2792

C/o Jan Olof Carlsson
Fenixvägen 5
182 46 Enebyberg

Redaktör Gårdsnytt Johanna Haddäng

Tryck Lindbloms Kopieringsbutik AB